

Mirosław PAKUŁA

Organizacja polskich wojsk łączności w latach 1914-1939

W czasie I wojny światowej wprowadzono nowe rodzaje broni oraz poszerzyła się skala prowadzonych operacji. Stworzyło to konieczność koordynacji działań na wszystkich szczeblach dowodzenia. W ten sposób doszło do wyodrębnienia się pododdziałów łączności w specjalny, samodzielny rodzaj wojsk. Polskie wojska łączności narodziły się przede wszystkim w Legionach Polskich.

Początki łączności legionowej związane są ściśle z okresem powstania polskich organizacji wojskowych przed I wojną światową. Pierwszym polskim pododdziałem łączności był oddział telefoniczny zorganizowany przy organizacji „Strzelec” w Krakowie. Oddział ten składał się z 10 ludzi i był wyposażony w 2 stacje telefoniczne i 6 bębnow kabla. Towarzyszył on później, pod komendą inż. Stanisława Żmigrodzkiego, 1. Kompanii Kadrowej w czasie jej wkroczenia na ziemie Królestwa Polskiego.

Na przełomie 1914 i 1915 r. funkcjonował oddział telefoniczny przy Komendzie Legionów Polskich, dwupatrołowe plutony telefoniczne w pułkach piechoty oraz patrole telefoniczne w batalionach. Całą służbą łączności Legionów kierował referent służby telefonicznej Komendy Legionów Polskich Kazimierz Drewnowski, jednocześnie dowódca oddziału telefonicznego Komendy Legionów Polskich.

Dalszy rozrost Legionów, stworzenie i skupienie większych jednostek bojowych, wymagało rozszerzenia i dalszego przeorganizowania służby łączności. Przy brygadach i pułkach legionowych sformowano oddziały telefoniczne ze znacznie zwiększonym stanem żołnierzy i sprzętu telefonicznego.

Po rozwiązaniu Legionów, formacje telefoniczne poszły na front z Polskim Korpusem Posiłkowym. Przy Polskiej Sile Zbrojnej pododdziałów łączności nie utworzono.

Po obaleniu caratu w lutym 1917 r. w Rosji zaistniały przesłanki umożliwiające tworzenie wojsk polskich w oparciu o dużą liczbę Polaków służących w armii rosyjskiej, będących w obozach jenieckich oraz żyjących na terenie Rosji. 8 sierpnia 1917 r. głównodowodzący armii rosyjskiej gen. Ławr Kornilow wydał zgodę na formowanie I Korpusu Polskiego.

Dla obsługi sztabu Korpusu zostały utworzone: Sekcja Połączeń, kompania telefoniczna i oddział radiotelegraficzny. W każdej kompanii inżynierskiej utworzono pluton łączności i oddział radiotelegraficzny. W pułkach kawalerii zorganizowano patrole łączności.

4 czerwca 1917 r. prezydent Francji wydał dekret o powołaniu Armii Polskiej. Utworzono wkrótce dwa korpusy polskie. 4 października dowództwo nad armią objął gen. Józef Haller. Na szczeblu Dowództwa Armii powstała kompania telegraficzna i oddział radiotelegraficzny, podobnie na szczeblu korpusu. W dywizji strzelców przewidziano oddział telegraficzny, w pułku zaś pododdział telegraficzny.

27 grudnia 1918 r. wybuchło Powstanie Wielkopolskie. Następnego dnia powołano Dowództwo Główne Sił Powstańczych, które zreorganizowano w styczniu 1919 r. W wyniku tej reorganizacji utworzono siedem wydziałów, wśród których znajdował się samodzielny Wydział Łączności. Dowództwo wydziału objął na krótko ppor. Kazimierz Jasnoch, a potem ppłk Andrzej Miączyński.

Pododdziały łączności Armii Wielkopolskiej powstały sukcesywnie w miarę rozwoju powstania. W styczniu 1919 r. rozpoczęto formowanie 1. batalionu telegraficznego oraz oddziału radiotelegraficznego. W kwietniu 1919 r. rozpoczęto formowanie 2. batalionu telegraficznego.

Po odzyskaniu niepodległości doświadczenia I wojny światowej postawiły problem organizacji wojsk łączności w odradzającej się armii polskiej. W czasie 4 lat wojny przez oddziały i pododdziały łączności przeszło około 240 oficerów oraz 4000 podoficerów i szeregowych. Wywarli oni decydujący wpływ na powstanie wojsk łączności armii II RP.

25 października 1918 r. utworzono Komisję Wojskową Rady Regencyjnej. W oparciu o wzory niemieckie powołano 12 departamentów, które miały zajmować się różnymi obszarami działalności wojskowej. Wśród nich występował Departament Techniczny. W jego składzie znalazła się Sekcja Elektrotechniczna zajmująca się łącznością wojskową.

W tym samym czasie trwały prace nad formowaniem Sztabu Generalnego Wojska Polskiego. W jego skład weszło 10 oddziałów, wśród których znalazł się Oddział II Służby Łączności.

Zarówno Sekcja Elektrotechniczna, jak i Oddział II podjęły działania na rzecz zaprowadzenia ewidencji oddziałów i pododdziałów łączności, zaopatrzenia w sprzęt łączności, zorganizowania warsztatów i szkół łączności.

W wyniku reorganizacji Ministerstwa Spraw Wojskowych 9 marca 1919 r. został utworzony Inspektorat Wojsk Łączności pod dowództwem mjr. Kazimierza Drewnowskiego. Inspektorat, który stał się głównym organem odpowiadającym za przygotowanie wojsk

łączności pod każdym względem, podjął energiczne działania związane z formowaniem i wyposażaniem pododdziałów łączności.

11 maja 1919 r. Sztab Generalny przeszedł reorganizację w wyniku której Oddział II Łączności przemianowano na Oddział IIIa Służby Łączności.

20 lutego 1920 r. ogłoszono nową strukturę Ministerstwa Spraw Wojskowych. Rozformowano Inspektorat Wojsk Łączności, a łączność włączono do Departamentu II Wojsk Technicznych, jako sekcję.

W dowództwach okręgów generalnych za łączność odpowiadały rozmaite komórki, między innymi oddziały III, IV i V DOGen.

W czasie rozpoczęcia wyprawy kijowskiej w 1920 r. w sformowanym Sztabie Ścisłym Naczelnego Dowództwa utworzono Szefostwo Służby Łączności.

W okresie 1919 – 1920 wojska łączności podporządkowano Ministerstwu Spraw Wojskowych (oddziały krajowe) oraz Sztabowi Generalnemu i Naczelnemu Dowództwu Wojska Polskiego (oddziały polowe). W ramach wojsk łączności na froncie istniały służby w sztabach frontów, armii, grup operacyjnych i dywizji.

Oddziały telegraficzne podzielono na polowe (kompanie telegraficzne armii, grup, dywizji, twierdz i centrów szkolenia) i zapasowe - przeznaczone do uzupełniania oddziałów polowych.

W związku ze wzrostem zapotrzebowania na formacje łączności, 15 lipca 1919 r. z istniejących batalionów telegraficznych postanowiono utworzyć dwa pułki po 3 bataliony każdy: 1. pułk telegraficzny w Warszawie i 2. pułk telegraficzny w Krakowie.

Pododdziały radiotelegraficzne stanowiły novum i rozwinęły się dopiero w ostatniej fazie I wojny światowej. Pierwszym tego typu pododdziałem w Wojsku Polskim był 1. batalion radiotelegraficzny utworzony 6 lutego 1919 r. w Warszawie. 2. batalion powstał w październiku 1919 r. z pododdziałów radiotelegraficznych Armii Wielkopolskiej. Dla potrzeb frontowych zorganizowano kompanie i plutony radiotelegraficzne oraz stacje radiotelegraficzne.

Formacje telefoniczne stosowano na szczeblu pułku i batalionu różnych rodzajów wojsk. Na szczeblu pułku występował pluton telefoniczny, a na szczeblu batalionu półpluton.

Wojna polsko – bolszewicka 1920 r. uwidoczniła braki w łączności wojskowej wynikające z nieustabilizowanych struktur organizacyjnych, niewypracowanej jednolitej taktyki działania, różnorodności sprzętu i braków w wyszkoleniu. Przewaga łączności polskiej nad sowiecką i niewątpliwy sukces jakim było rozszyfrowywanie przechwyconych depeesz

rosyjskiego dowództwa, nie mogły przysłonić potrzeby wykonania prac nad doskonaleniem systemu łączności Wojska Polskiego.

Kolejny etap w rozwoju wojsk łączności II RP rozpoczął się po ustaniu działań wojennych w 1920 r. Na jesieni tamtego roku wszedł w życie projekt organizacji wojsk łączności w czasie pokojowym opracowany jeszcze wiosną. Przewidywał on utworzenie: 1. pułku łączności w Zegrzu i 2. pułku łączności w Poznaniu. Oba pułki miały składać się z 4 batalionów telegraficznych i kompanii telegraficznej specjalnej.

Gruntowne zmiany w dowództwie Sił Zbrojnych sankcjonował rozkaz Ministra Spraw Wojskowych z 10 sierpnia 1921 r. wprowadzający zasady organizacji naczelnych władz wojskowych. Sprawy łączności znalazły swe miejsce w Oddziale IV Sztabu Generalnego i w Departamencie VI Wojsk Technicznych Ministerstwa Spraw Wojskowych. W Departamencie VI organizacją służby łączności zajmował się Wydział I Wojsk Łączności.

W tym czasie podjęto decyzję o charakterze centralizacyjnym dotyczącą utworzenia trzech pułków łączności: 1. pułku w Zegrzu, 2. pułku w Jarosławiu i Radymnie, 3. pułku w Grudziądzu. Pułki miały składać się z 3-4 batalionów telegraficznych, batalionu radiotelegraficznego i kompanii telegraficznej specjalnej.

W czerwcu 1924 r. zarządzona została reorganizacja pułków wojsk łączności. W miejsce dotychczasowych trzech pułków łączności utworzono dwa pułki łączności: 1. pułk w Zegrzu, 2. pułk w Jarosławiu i Radymnie i pułk radiotelegraficzny w Warszawie. W skład każdego pułku łączności wchodziło po 5 batalionów telegraficznych, a w strukturze pułku radiotelegraficznego 2 bataliony radiotelegraficzne.

Wiosną 1926 r. uczyniono pierwszy krok w kierunku decentralizacji wojsk łączności. Zreorganizowano trzy pułki łączności, ale pozostawiono w niezmienionej strukturze pułk radiotelegraficzny. Zarządzono także sformowanie trzech samodzielnych batalionów łączności: 5. batalion w Krakowie, 7. batalion w Poznaniu i 9. batalion łączności w Brześciu n. Bugiem. Zreorganizowane pułki łączności składały się z trzech batalionów, samodzielne bataliony z trzech kompanii.

Poza pododdziałami i oddziałami „ewidencyjnymi” istniały w wojskach łączności szefostwa, zakłady, warsztaty i składy szczebla centralnego i okręgowego, które nazywano formacjami „nieewidencyjnymi”.

Obowiązująca od połowy lat. 20 organizacja wojsk łączności nie była doskonała. W przypadku wojny nie zapewniała bowiem sprawnej łączności. W związku z powyższym, od 1927 r. prowadzono w Sztabie Generalnym studia na tym zagadnieniu.

Po reorganizacji Departamentu Inżynierii MSWojsk., począwszy od 5 lutego 1929 r. z Wydziału Łączności tego departamentu utworzono trzy Grupy Łączności podległe bezpośrednio pod II wiceministra Spraw Wojskowych.

Grupa Łączności nr 1 powstała w Warszawie i włączono do niej:

- pułk radiotelegraficzny,
- 1. pułk łączności,
- 9. batalion łączności,
- 3. i 4. kompanię szkolną,
- stację radiotelegraficzną MSWojsk.,
- grupę radiostacji „Wilno”.

Siedzibę Grupy Łączności nr 2 wyznaczono w Toruniu i wydzielono do niej:

- 5. i 7. batalion łączności,
- 8. kompanię szkolną,
- grupy radiostacji: „Rożew”, „Poznań”, „Kraków”.

Ostatnia – Grupa Łączności nr 3 znalazła się w Przemyślu w składzie:

- 2. pułk łączności,
- 2. i 6. kompania szkolna,
- grupy radiostacji „Równe”, „Lwów”.

Nowa organizacja łączności z 1929 r. kładła także nacisk na wyposażenie dywizji piechoty w środki łączności, a brygad kawalerii przede wszystkim w sprzęt radiotelegraficzny. Dążono ponadto do zwiększenia ruchliwości formacji łączności przez motoryzację, a zwłaszcza przez umożliwienie budowy linii telegraficznej równoległej i równocześnie z posuwającą się kolumną marszową wojsk.

Nie bez wpływu na przebudowę wojsk łączności pod koniec lat. 20 był rozkaz „O łączności” jaki wydał w dniu 27 marca 1929 r. Generalny Inspektor Sił Zbrojnych marszałek Józef Piłsudski. Marszałek podkreślał w nim ogromne znaczenie łączności na współczesnym polu walki.

W toku kolejnych reorganizacji poszczególne oddziały łączności były rozwiązywane lub kadrowane. Ostatnia poważna reorganizacja została dokonana w 1931 r. Zlikwidowano wówczas między innymi Grupę Łączności nr 3 oraz 1. pułk łączności.

W wyniku dokonanych zmian stan organizacyjny wojsk łączności w końcu 1931 r. przedstawiał się następująco:

Grupa Łączności nr 1 w Warszawie:

- pułk radiotelegraficzny,

- kadra 3., 4., 8. batalionu telegraficznego,
- 1., 2., 5., 6. pluton radiotelegraficzny;

Grupa Łączności nr 2 w Krakowie:

- 5., 6., 7. batalion telegraficzny,
- kadra 2. batalionu telegraficznego,
- 3., 4., 7. pluton telegraficzny.

Organem fachowym i wykonawczym wiceministra spraw wojskowych zostało Szefostwo Łączności.

W latach 1932-1934. zlikwidowano dowództwa obu Grup Łączności, w związku redukcją batalionów telegraficznych i przeniesieniem części kompanii z tych batalionów do dywizji piechoty. W tym samym czasie zmieniono nazwę Szefostwo Łączności na Dowództwo Łączności.

Dokonana reorganizacja wojsk łączności stanowiła pewien postęp, jednakże rozwiązano problemu jedynie do szczebla dywizji, nie na szczeblu wyższym. W Generalnym Inspektoracie Sił Zbrojnych nie istniał żaden organ łączności. Jedynie w Sztabie Głównym znajdował się samodzielny referat łączności podległy szefowi Oddziału III. W Dowództwach Okręgów Korpusów byli jedynie referenci łączności, a w związkach taktycznych tylko dywizje piechoty miały szefów łączności. Łączność od szczebla dywizji wzwyż miała być zapewniona przez istniejące w czasie pokoju stałe linie łączności Ministerstwa Poczty i Telegrafów.

Wymienione niedociągnięcia organizacyjne usunęło dopiero powołanie w styczniu 1935 r. Dowództwa Wojsk Łączności, fachowego organu centralnego o odpowiednich kompetencjach, odpowiedzialnego za rozwiązywanie zagadnień łączności.

Plan mobilizacji wojsk łączności zatwierdzony w 1936 r. przewidywał sformowanie następujących dowództw i oddziałów:

- Dowództwo Wojsk Łączności Naczelnego Wodza,
- kompania łączności Kwatery Głównej,
- 76 kompanii oraz 30 plutonów łączności kablowej i budowlanych,
- 16 plutonów telefoniczno- telegraficznych,
- 11 plutonów radio odwodu Naczelnego Wodza,
- 7 dowództw łączności, 7 batalionów telegraficznych, 7 kompanii radiotelegraficznych i 28 plutonów radio w dyspozycji armii,
- 8 dowództw łączności, 8 plutonów telegraficzno-telefonicznych i 8 plutonów radiotelegraficznych dla grup operacyjnych,

- 33 bataliony łączności dywizji piechoty,
- 13 szwadronów łączności brygad kawalerii,
- 3 kompanie łączności brygad piechoty.

Ogólny stan liczebny zmobilizowanych wojsk łączności miał sięgać 32600 oficerów i szeregowych, czyli około 3 % całości zmobilizowanych sił zbrojnych.

W latach 1935-1939 zaznaczyło się pewne ożywienie w rozwoju organizacyjnym i dążenie do unowocześnienia sprzętu łączności. W miarę tego rozwoju zmieniała się także struktura wojsk łączności. W 1937 r. w Sztapie Głównym i Dowództwach Okręgów Korpusów powołano Szefostwa Łączności. W brygadach kawalerii i pancerno-motorowych wprowadzono etaty szefów łączności.

W 1939 r. zamierzano utworzyć nowy pułk łączności, kilka batalionów szkolnych, rozbudować służbę dozoru oraz zreorganizować dalsze oddziały. Udało się zrealizować tylko część tych zadań. Między innymi ustanowiono ponownie dwa Dowództwa Grup łączności i podporządkowano im te wszystkie oddziały łączności, które nie wchodziły organicznie w skład wielkich jednostek. Inne oddziały łączności podlegały im tylko pod względem wyszkolenia fachowego.

Odtworzonej Grupie Łączności nr 1 podlegały:

- pułk radiotelegraficzny,
- kadra 2. i 8. batalionu telegraficznego,
- stacje telegraficzne,
- oddziały łączności stacjonujące na obszarze DOK I, II, IV, VI i VIII (tylko pod względem merytorycznym).

Dowódcy Grupy Łączności nr 2 podlegały:

- 5., 6. i 7. batalion telegraficzny,
- kadra 3. i 4. batalionu telegraficznego,
- kadra 2. i 3. kompanii szkolnej radio,
- stacje telegraficzne,
- oddziały łączności stacjonujące na obszarze DOK III, V, VII, IX i X (tylko pod względem merytorycznym).

Szef Łączności w Sztapie Głównym otrzymał w drugiej połowie marca 1939 r. wytyczne do nowego planu łączności na wypadek konfliktu na zachodzie. Podstawowym założeniem opracowanego planu była zasada, że cała łączność telefoniczna i telegraficzna Naczelnego Dowództwa z armiami i łączność armii z wielkimi jednostkami ma być oparta na sieci telefonicznej i telegraficznej Ministerstwa Poczty i Telegrafów. Sieć

wojskowa miała być rozwijana tylko w obrębie wielkich jednostek oraz częściowo między wielkimi jednostkami armiami. W związku z powyższym cały personel Ministerstwa Poczty i Telegrafów na obszarze operacyjnym miał być zmilitaryzowany.

W 1939 r. stan łączności na niższych szczeblach dowodzenia wyglądał zadawalająco, natomiast sprawa zapewnienia ciągłości dowodzenia na wyższych szczeblach wyglądała źle. Państwowa sieć telekomunikacyjna na której zamierzano oprzeć dowodzenie była przestarzała, a na terenach wschodnich słabo rozwinięta.

Sprzęt łączności radiowej trafiał przede wszystkim na niższe szczeble dowodzenia zamiast na szczebel dywizji i armii. Wojska łączności były też prawie całkowicie pozbawione zmechanizowanych środków transportu, co zasadniczo wpływało na realizację zadań.

Te poważne błędy w organizacji systemu łączności Wojska Polskiego popełnione od wiosny 1939 r., w tragiczny sposób przyczyniły się do dezorganizacji systemu dowodzenia w kampanii 1939 r.